

Секція 2. Дослідження та розкриття фондів**Цікава знахідка: до історії одного рукопису у фонді бібліотеки Львівської політехніки**

Бєлоус Ірина Олександрівна

Заступник директора НТБ Національного університету «Львівська політехніка»

e-mail: ntb@lp.edu.ua

У фонді Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» зберігається чимало цікавих з погляду історії розвитку фонду та історії науки видань. Серед них велика кількість рідкісних та цінних видань, чудових взірців книжкового пам'яткознавства. Звертає на себе увагу рукопис, який виконали перший бібліотекар нашої бібліотеки Антоній Якубовський та професор Політехнічної школи у Львові Ян Непомуцен Франке. Це переклад польською мовою книги видатного вченого Мацея Глосковського «Подорожуюча геометрія» [1].

Франке Ян Непомуцен народився 4 жовтня 1846 року у Львові. Навчався у Технічній академії та у Віденській політехніці. У 1868 році почав працювати асистентом кафедри механіки Технічної академії, а згодом понад двадцять років очолював кафедру теоретичної механіки і теорії машин. Тричі обирався ректором (1874/1875, 1880/1881 і 1890/1891 навчальних роках). У 1892 році покинув Політехнічну школу і обрав посаду інспектора реальних шкіл. На цій посаді він продовжував піклуватися про розвиток технічної освіти в Галичині, за його ініціативою значно зростала кількість реальних шкіл та розвинулася професійна освіта [2 ; с. 45–46].

Антоній Якубовський був призначений на постійну роботу першим бібліотечним працівником 31 жовтня 1874 року і віддав бібліотеці майже 30 років. Спочатку працював помічником

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

бібліотекаря, а з 1 січня 1883 року був призначений постійним скриптором бібліотеки, як це передбачали положення університетів [3 ; с. 19]. В історичному нарисі, присвяченому 50-річчю ювілею Політехнічної школи, професор В. Зайончковський, який у 1875 році став керівником бібліотеки (як тоді у всіх документах визначалась ця посада), характеризує А. Якубовського як «чудового помічника бібліотекаря» – головного керівника бібліотеки з числа професорів [4 ; с. 81].

20 листопада 1878 року на засіданні Математично-природничого відділення Академії наук у Кракові було заслухано коротке повідомлення професора Яна Непомуцена Франке та виконуючого обов'язки бібліотекаря (Kustosza) Політехнічної школи у Львові Антонія Якубовського за темою «Мацей Глосковський – польський математик XVII ст.». Після короткої дискусії було прийнято рішення про публікацію наукової монографії за цією темою у V томі наукових праць та звітів математично-природничого відділення Академії наук. У дискусії з цього питання брали участь члени Академії наук Ростафінський, Кучинський, Карлінський та Маєр [5 ; с. CIV].

У стислому викладі цієї наукової праці наголошувалось, що історія математичних наук у Польщі на той час була мало вивчена, і громадськість обізнана тільки з дуже відомими особистостями, які зробили великий вклад у світову науку. Але є ціла низка видатних математиків, які або незаслужено забуті, або інформація про них майже відсутня. До таких забутих імен належить і вчений Мацей Глосковський, судовий виконавець Каліського воєводства, який жив і творив у першій половині XVII століття. Його головна праця «*Geometria Peregrinans*» (Подорожуюча геометрія) є на сьогодні бібліографічною рідкістю.

Мацей Глосковський, математик, картограф, поет, політик, реформатор народився приблизно у 1590 році. У 1639–1641 роках навчався в Голландії, де вивчав нові твори з математики, зокрема, з теорії логарифмів, а також про їх застосування в

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

тригонометрії. У Голландії він поглиблював свої знання також з вимірювальної геометрії та військової інженерії [6 ; с. 115]. Знання, отримані в Голландії, Глосковський використовував під час складання карти Польщі. Після повернення додому приблизно у 1648 році анонімно видав книжку "Geometria peregrinans".

У своїй монографії Франке з Якубовським доводять, що, безперечно, автором цієї книжки є Мацей Глосковський, що до цього часу не було встановлено. Подають докладний опис примірника твору Глосковського латинською мовою "Geometria peregrinans", який вони віднайшли у Ягеллонській бібліотеці під знаком «Матем. № 436» [7 ; с. 129]. Ця праця вийшла в світ без імені автора і без року видання. Але автори припускають, що ймовірніше за все книжка була надрукована у місті Лешно (Leszno). Також подають відомості про два інших відомих примірника цієї книжки. Один примірник колись належав математичній бібліотеці доктора Т. Жебравського із Кракова і пізніше став власністю Яна Дзяліньського з Курніка біля Познані. Другий примірник було віднайдено у Королівській бібліотеці у Берліні під номером О.5091.

У своїй монографії Франке і Якубовський пояснюють надзвичайно велику наукову вартість цієї праці Мацея Глосковського, дають історично-критичний коментар та у підсумку доводять незаперечну причетність автора «Геометрії» до розвитку геометрії як науки. Подають також біографічні відомості про Глосковського, а у додатках до статті – бібліографічні відомості про самого Глосковського та його твори з критичним аналізом цих публікацій. Автори при написанні своєї статті спиралися на дані з наукових першоджерел та провели пошукові дослідження в архівах, що дозволило висвітлити життєвий шлях Глосковського як науковця.

"Geometria peregrinans" написана латинською мовою у формі алегоричного діалогу між двома сестрами Арифметикою і

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Геометрією, які власне і зображені на титульному аркуші у вигляді двох жінок, одна із яких тримає в руках циркуль і землемірну жердину, друга – табличку з написом, що складається із цифр « $312+604=916$ ». Книжка містить 39 сторінок і надрукована на тонкому папері. У кінці книжки подано перелік друкарських помилок.

Книжка написана дуже важкою для читання мовою, але між рядків можна прочитати, що Глосковський приблизно у 1648 році працював судовим виконавцем у місті Лешно (Leszno) Каліського воєводства Польщі і проводив вимірювання у містах Калішу, Познані та Міжріччі, готуючи карти Польщі. Автор написав свій твір у формі ребусу, де читач має розв'язати певні завдання і дати відповіді на запитання. Книжка містить 23 проблеми, головним чином, пов'язані з вимірюваннями відстаней у важкодоступних місцевостях, і які неможливо виміряти відомими вимірювальними способами. На ці проблеми, що викладені у формі завдань, у книжці не подано розв'язків, хоча автор говорить про те, що знає як їх вирішити. Ці завдання становлять головну наукову вартість наукової праці Глосковського. У 1657 році голландський математик Францішек Шотен (Franciszek Schooten) видав цю книжку, у якій подав розв'язання цих проблем, окрім двох [8].

Глосковський побудував виклад своєї книжки у формі діалогу. Після подорожей Європою під час зустрічі сестри Арифметика та Геометрія обговорювали результати своїх поїздок, а їх наукові дебати записував товариш однієї із сестер. Вони подорожували від міста до міста. Арифметика, старша сестра, покинула Німеччину і подалася знайомитися з містами Європи, вона насолоджувалася життям і вміла рахувати гроші. Геометрія, більш допитлива ніж її старша сестра, прибула до Бельгії. Глосковський пише, що головною метою її подорожі до Бельгії було те, що польський король Владислав хотів заснувати військову школу у Львові або іншому місті, у якій польська молодь могла би навчатися військовій справі. Тому Геометрія

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

хотіла вивчити стан справ у Бельгії. Після Бельгії і Німеччини Геометрія перейшла до Польщі, де довідалась у Міжріччі, що існує проблема у визначенні меж міста та позначення його на карті.

Антоній Якубовський зробив точний переклад праці Глошковського польською мовою і цей рукописний переклад подарував Бібліотеці Політехнічної школи у Львові [9]. Рукопис, містить 90 сторінок написаних чорним чорнилом на гладкому папері каліграфічним почерком та оправлено у тверду обкладинку. Чорним чорнилом, дуже акуратно відтворено титульний аркуш оригіналу "Geometria peregrinans". На перший погляд титульний аркуш рукопису ідентичний оригіналу, але при більш уважному розгляді та порівнянні титульних аркушів видно певні розбіжності.

Франке і Якубовський планували розпочати цикл публікацій про видатних польських математиків перекладом книги Мацея Глошковського та написанням про нього монографії.

Список використаних джерел:

1. Głowski Maciej (ok. 1590–1658). Geometria peregrinans / M.Głowski. – [Leszno?], [ok. 1643–1648].
2. Popławski Z. Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945 / Z. Popławski. – Kraków, 1994. – (Seria historyczno-techniczna / Politechnika Krakowska ; zesz. 2 ; monogr. 175). – 222 s.
3. Белоус І.О. Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка»: [монографія] / І.О. Белоус, О.В. Шишка, Д.О. Тарасов ; Нац. ун-т «Львів. політехніка» ; за ред. А.Г. Загороднього. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. – 196 с. : іл. – Бібліогр.: с. 170–194.
4. Zajączkowski Wł. C. k. Szkoła Politechniczna we Lwowie : rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny /

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Wł. Zajączkowski. – Lwów, 1894. –S. 80–81, 160. – Ex cont.: [Biblioteka Politechniki Lwowskiej].

5. Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności. T. V. – Kraków : nakładem Akademii : w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1878. – 272, CIX s.

6. Głóskowski Maciej / Birkernmajer A. // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław ; Kraków ; Warszawa, 1959–1960. – T. 8. – S. 114–117.

7. Franke J. Nep. Maciej Głóskowski, matematyk polski XVII-go wieku / skreślili J. Nep. Franke, A. Jakubowski // Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności. T. V. – Kraków : nakładem Akademii : w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1878. – S. 126–159.

8. Shooten F. Exercitationum mathematicarum libri quinque / F. Shooten. – Lejden, 1657.

9. Głóskowski Maciej. Geometrya Wędrująca / Głóskowski Maciej; tłómaczył z łacińskiego exemplarza A. Jakubowski ; skreślili J. Nep. Franke, A. Jakubowski. – [Lwów], 1877. – 90 s. – Rękopis.